

CRUCIADA ISLAMISTĂ

CRISTIAN LAZĂR*

Abstract. *The article analyses the Islamist terrorism phenomenon in Europe, in the last years. There are highlighted the social causes of this phenomenon (we can find here the reasons for the minimum risks for terrorist attacks in some countries) and are proposes the necessary changes in the antiterrorist policies of the Western governments.*

Keywords: *Islamist terrorism, terrorist organisations, the new containment.*

S-au realizat numeroase studii referitoare la terorismul islamist, în care paleta resorturilor fenomenului baleiază de la o hermeneutică primitivă a Coranului până la răzbuinarea crimelor comise, acum și dintotdeauna, de europeni în țări musulmane.

Să distingem însă câteva aspecte factuale. Printre variabilele responsabile pentru o poziție înaltă pe scara riscului de comitere a atacurilor islamiste în Europa¹, pot fi enumerate:

- Existența unei comunități musulmane numeroase înseamnă implicit și o bază de recrutare extinsă. În plus, sunt dificil de monitorizat chiar și câteva sute de persoane și cu atât mai mult este aproape imposibil de realizat același lucru cu mii (Estul Europei este și din acest motiv mai puțin expus);

- Cu cât distribuția minorității musulmane este mai dispersată, cu atât riscul contagiunii este mai scăzut (fără a fi absolută, această variabilă, complementar cu alți factori, este cea care i se datorează un nivel mai scăzut al riscului terorist în țări precum Italia sau Austria);

- Capacitatea limitată a instituțiilor de forță determinată de resurse insuficiente și mai ales de cadrul normativ, respectiv gradul de integrare a acțiunilor lor. Și resursele și cadrul normativ sunt expresia politică a unui tip de *political correctness*, autodestructiv, care leagă de mâini agențiile de securitate. În cazul terorismului, *suspect* în activitatea operativă a serviciilor de informații nu se suprapune în mod obligatoriu cu conceptul utilizat de agențiile de aplicare a legii. Europa Occidentală nu oferă suficiente condiții în care măsurile de securitate să fie eficiente.

* Doctor în sociologie, colaborator al Universității București și al Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”.

¹ Nu includem Turcia și Rusia, care, fiecare din motive diferite, necesită o abordare distinctă.

- Cu cât o țară este mai implicată în acțiuni militare în țări musulmane, cu atât este mai expusă.

Un flagel dificil de combătut. Factori generici

Valurile migraționiste, mai ales după declanșarea războiului din Siria, au alimentat trendul (auto)radicalizării. Dar nu de aici provine cel mai mare pericol. Focarele care alimentează terorismul sunt doar geografic departe. De fapt, sunt la un click distanță de Europa. Organizațiile teroriste își optimizează prin tehnologie campaniile de recrutare, training și de comunicare, în schimb eforturile autorităților de a identifica urmele electronice pentru contracarare seamănă cu căutarea acului în carul cu fân.

Decidenții occidentali au subestimat mult timp impactul pe care Internetul l-a produs în raportarea comunității musulmane la țara în care trăiesc. Este principalul element care a schimbat complet regulile jocului. Dincolo de beneficiile incontestabile pe toate planurile, Internetul a devenit un „incubator“ al organizațiilor teroriste. Dacă nu existau rețelele sociale online nu ar fi fost posibil Statul Islamic (cel puțin nu în forma metastatică pe care o vedem astăzi). Daesh nu este atât o organizație și cu atât mai puțin un stat, cât o construcție simbolică alimentată de o stare de spirit inflamată permanent prin comunicarea virtuală, în timp real, de la un capăt la altul al lumii.

Teroriștii islamiști sunt rareori experți în materie (raportat la un exemplu precum Carlos Șacalul), în cel mai bun caz au beneficiat de un stagiu de pregătire în Orientul Mijlociu sau au primit botezul focului în Siria. Din acest motiv, cei care nu au nici măcar un trecut infracțional mărunț, sunt imposibil de detectat la timp. Agențiile de securitate și de aplicare a legii construiesc cu meticulozitate baze de date, mai mult sau mai puțin complete, conținând nume, pseudonime, (uneori) fotografii ale persoanelor suspecte și locurile în care se presupune că se află. Relevanța lor se diluează cu fiecare zi, în condițiile în care, de multe ori, identitatea teroriștilor excede respectivele indexări. Expandarea terorismului de factură islamistă poate fi comparată cu trecerea industriei muzicale din offline în online.

S-a produs inversarea proporțiilor legii economice, conform căreia 20% dintre produse – hitturile – asigurau 80% din venituri, în prezent vânzările fiind asigurate de comercializarea a 98% dintre produse; pe lângă hitturi, o proporție importantă din total o constituie comercializarea unei cantități enorme de piese, chiar dacă în cantități mici (Anderson, 2012).

Mutadis mutandis, în cauzistica adiacentă terorismului, bazele de date trebuie acum privite cu parcimonie, probabil 98% dintre posibii inițiatori ai acțiunilor violente nu se regăseau în indexările autorităților. Teroriștii nu mai sunt doar profesioniști ai crimei. Cazuistica ne relevă că, din acest punct de vedere, pare a nu exista un profil tipic, atacatorii fiind de la infractori de duzină (Paris, Bruxelles), până la educatori respectați în comunitate (metroul londonez).

Actele teroriste nu mai depind atât de mult de resurse: terorismul s-a ieftinit atât de mult, încât oricine și-l poate permite (multe dintre atacurile din ultimii ani au costat aproximativ cât un automobil second hand)!

Aeroporturi, gări, metrou, cafenele, teatre, săli de concerte, stadioane, obiective turistice, simboluri naționale, redacții de ziar, supermarketuri. Pe rând au fost ținte. Resursele pentru protejarea lor sunt limitate, iar decizia de distribuire a dispozitivelor contrateroriste seamănă cu o ruletă rusească. Asistăm la o inflație de așa-zise grupări teroriste sau „lupi singuratici“, fiind extrem de complicată decelarea între amenințare credibilă și bluf. Fenomenul alarmelor false din folclorul popular („vine lupul!“) este deja viral în societatea contemporană: va veni mereu și mereu când ne așteptăm mai puțin.

Cauzele sociale sau amânarea recunoașterii problemei

Este vorba de o variabilă mult mai complexă decât cele enunțate anterior, mai exact de prețul plătit pentru politici sociale, necorelate și orientate doar de presupuse câștiguri de capital politic imediat. Cangrena care a apărut nu de ieri de azi în societatea occidentală a fost ignorată, greșit diagnosticată, abordată nesistemic.

Europa Occidentală, mai repede decât a fost în măsură să realizeze, a căpătat un alt țesut social, foarte diferit față de trecut. O vreme, atenția era focalizată strict pe migranții recent sosiți, părând de la sine înțeles că musulmanii născuți aici, unii cu studii respectabile, cu locuri de muncă decente, cu pașaport britanic, francez sunt cetățeni europeni în plenitudinea termenului. Viața a demonstrat, tragic, că unii musulmani nu sunt. Sunt ceea ce simt ei că sunt. Libertatea și bunăstarea nu absorb automat diferența dintre „noi“ și „ei“.

Nu există un panaceu împotriva terorismului, dar pentru a face față amplitudinii radicalizării islamiste sunt necesare mai multe ingrediente legate între ele: voință politică, complementaritate transnațională și implementarea efectivă a cunoașterii științifice în plan social.

Fără îndoială că sunt vitale *up-date*-uri informatice sofisticate și un plus de mobilitate al serviciilor de informații, dar trebuie adăugat progreselor tehnologice, dronelor, instrumentelor de scanare a Internetului.

Este necesară adaptarea la noul mediu în care ținta este activă, concomitent, în offline și online, iar uneori exclusiv în online (propaganda islamistă este cel mai bun exemplu). Numai transpunerea în practică a rezultatelor teoretice valoroase ale sociologiei, psihologiei sociale și, cu astfel de „arme“, în parteneriat cu *stakeholderi* guvernamentali și neguvernamentali, dezvoltate proiecte proactive în mediul virtual, în școli, în cartierele mărginașe, poate da rezultate durabile. Bineînțeles că unele lucruri se fac și acum în acest plan, dar pentru rezultate solide este nevoie de un efort susținut.

Pentru un containment în inima cetății

Cea mai importantă schimbare în politicile antiteroriste pe care o pot aduce demersurile fundamentate pe cunoașterea științifică constă în protejarea populației musulmane inundate cu mesaje extremiste în social media, în moschei, în închisori, în cafenele.

Multiple studii² remarcă faptul că s-a format o masă de tineri fără viitor, mulți dintre ei musulmani, situați geografic și ca status la periferia marilor metropole europene, supuși excluziunii sociale. Fără a nega importanța factorului religios, persuasiunea de sorginte islamistă are efecte când este sădită pe un teren vulnerabil: nevoia de identitate, de apartenență la un grup valorizat ca fiind eroic, salvator.

Acești factori, la care concură mulți alții, nesoluționați, transformă radicalizarea dintr-un fenomen „normal”³, într-unul de masă. O amplificare a numărului atentatelor într-un interval temporal relativ scurt (de la Charlie Hebdo, în medie, un atentat la două luni în vestul Europei) și într-o arie geografică determinată, va duce inevitabil la frica endemică de a intra în spațiul public.

Și asta nu este totul. Trendul cel mai periculos este încă slab reprezentat, dar este o chestiune de timp să se rostogolească masiv. Este vorba de acel *fight back* irațional, binecunoscut pe Bătrânul Continent, pe care l-a aruncat deseori lumea în marasmul crimelor în masă. Mai multe moschei și lăcașe de cult ale asociațiilor musulmane din Suedia au fost vizate de incendii de origine criminală. Atentate asupra credincioșilor musulmani au avut loc și peste Ocean, la o moschee în Quebec. De curând, a fost atacat un lăcaș de cult musulman din Londra, iar un bărbat a încercat să intre cu mașina în mulțimea aflată în fața unei moschei din suburbia Parisului. Atunci când sunt prinși, acești atacatori declară fără echivoc că urmăreau să răzbune atacurile teroriste comise de musulmani. Altfel spus, pot apărea semne ale unei societăți anomice.

Ceea ce se poate realiza este un tip aparte de *containment*, altfel decât cel caracteristic Războiului Rece: nu îndiguirea dușmanului, pentru că este aproape imposibil de localizat fiind printre noi și dintre noi, ci crearea propriilor ziduri de apărare.

Containment-ul secolului al XXI-lea nu trebuie să se rezume la tehnologie, construirea din *firewall*-uri și soluții informatice de închidere a oricărui emitent cu conținut extremist sau, oricât de important ar fi și acest aspect, la concentrarea acțiunilor de intervenție pe Internet⁴.

² În cazul de față ne raportăm la cel realizat de Schmidt și Cohen, 2013.

³ Durkheim demonstrează în *Regulile metodei sociologice* că fenomene precum crima trebuie analizate ca fiind normale din moment ce au existat în întreaga evoluție a umanității, măsura în care se depășește stadiul de „normalitate” fiind dată de acutizarea fenomenului peste limitele medii statistice.

⁴ În Marea Britanie, la nivelul structurii centrale de intelligence, Government Communications Headquarters (GCHQ), ar exista un grup operațional Joint Threat Research Intelligence Group (JTRIG), care își desfășoară activitatea în mediul virtual după niște proceduri intitulate: Behavioural Science Support for JTRIG's Effects and Online HUMINT Operations (<http://www.statewatch.org/news/2015/jun/behavioural-science-support-for-jtrigs-effects.pdf>, resursă accesată la data de 14.12.2015).

Pentru îndeplinirea principalelor misiuni ale JTRIG (Online HUMINT, Strategic Influence, Disruption and Computer Network Analysis – dezvoltat de aceeași sursă – detaliile sunt prezentate în documentul *The Art of Deception: Training for a New Generation of Online Covert Operations*, este atribuit JTRIG – https://www.eff.org/files/2014/04/09/20140224-intercept-training_for_covert_online_operations.pdf, resursă accesată la data de 14.12.2015).

Există opinii (Nicholas Mumm, 2012 – *Crowdsourcing: A New Perspective on Human Intelligence Collection in a Counterinsurgency* în *Small Wars Journal*, 2012, resursă accesată la data de 14.12.2015 la adresa smallwarsjournal.com/printpdf/12036) care indică faptul că armata SUA ar trebui să își consolideze capacitățile HUMINT în mediul virtual folosind *crowdsourcing*-ul online.

Probabil că tatonări de reinventare a HUMINT-ului există în multe alte țări, în special acolo unde infrastructura IT este bine reprezentată. Spre exemplu, sunt indicii că intelligence-ul italian folosește pentru a colecta

Nu înseamnă numai abordarea fără mănuși a ceea ce se petrece în lumea reală în care islamiștii zburdă protejați de libertățile specifice țărilor democratice. Imamii dovediți cu discurs radical trebuie într-adevăr aduși cu celeritate în fața justiției. Islamiștilor le trebuie limitată libera exprimare pe străzile capitalelor europene atunci când îndeamnă explicit la violență.

Containmentul are o dimensiune ale cărei beneficii le vor vedea abia generațiile viitoare. Avem de ales între două scenarii: o *cruciadă* islamistă continuă în inima continentului versus un amplu proces de „convertire“ a musulmanilor la valorile noastre (dreptul la o altă religie – sau niciuna – decât cea a majorității este una dintre aceste valori). Cel din urmă impune crearea unui puzzle care să îmbine diverse acțiuni la nivel social, politici publice din sfera educațională, a muncii și nu în ultimul rând a *entertainment*-ului și *loisir*-ului. Diminuarea efectelor mesajelor radicale este strâns legată de existența unor alternative atractive pentru tineri. Aici pragmatismul are un cuvânt greu de spus pentru a evita forme fără fond, atracția lucrurilor interzise, postura „eroică“, „mesianică“ fiind greu de contracarat de oferte educaționale dezirabile.

Lupta pe noul front presupune înțelegerea mecanismelor sociale menite să producă decuplarea tinerilor de subculturile infracționale generatoare de ură, resentimente și dorință de răzbunare. Aceste sentimente și comportamente unanim blamate sunt filtrate de un scop mesianic, într-un proces foarte asemănător cu cel în care măcelărirea unui seamăn la colțul străzii se transformă, în situația unui război, în act de eroism împotriva adversarului.

„Cine nu este cu noi, este împotriva noastră“

Departa de accepiunea dată de sinistrul său autor, „a fi cu noi“, înseamnă doar a accepta valorile noastre, felul nostru de viață, modul de a ne îmbrăca, distra, faptul că avem o altă religie decât cea musulmană.

Părăsirea tentației jihadului (așa cum îl înțeleg mințile întunecate) nu este suficientă, este comparabilă situației deținuților care ies din închisori și nu știu ce să facă cu viața lor. Dinamica radicalizării musulmanilor la a doua sau a treia generație în Europa arată că undeva greșea culturală nu a funcționat, indiferent de cauzele obiective sau subiective invocate. Despărțindu-se de „noi“, „ei“ nu rămân într-un *no man's land* valoric (astfel de „levitări“ în spectrul socializării nu sunt posibile), și tocmai de aceea de aici nu este decât un pas până la aderarea efectivă la grupări teroriste sau cochetarea cu comunități virtuale ce propagă spiritul islamist.⁵

informații despre rețelele de trafic al migranților din spațiul MENA (HUMINT, OSINT, or Something New? Defining Crowdsourced Intelligence în *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, vol. 28, nr. 3, 2015, pp. 578-589, resursă accesată la data de 14.12.2015 la adresa <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08850607.2015.992760#.Vm6R7FWF7I>).

Și la nivel comercial există preocupări consistente de dezvoltare a acestei zone, conform relatărilor provenite de la firma de consultanță Pheonix Acumen, un exemplu fiind firma Terrogence, care propune sintagma de „virtual HUMINT“ pentru a desemna complexul de abordări, metodologii și tehnologii folosite pentru „câștigarea încrederii (țintei), formarea de conexiuni și colectarea informațiilor de interes din mediul virtual“ (<http://www.terrogence.com/our-edge/virtual-humint/>, resursă accesată la data de 14.12.2015).

⁵ Strategiile antiteroriste pot avea ca fundament noțiuni precum cea de habitus, preluată de sociologul Pierre Bourdieu din filosofia aristotelică (Bourdieu, 1986). Printr-o astfel de abordare, va fi mai bine înțeleasă

Pentru contracararea radicalizării determinate de cântecele de sirenă ale islamaștilor trebuie reactivate resorturile profunde ale comunității, fapt ce presupune implicarea centrelor de excelență în domeniul politicilor sociale, dar mai ales a simplilor cetățeni. Actualele proiecte par prea abstracte pentru a avea valoare operațională. Este vitală crearea unui sistem acționabil.

Numai într-o formulă multidisciplinară cu planuri de acțiune asumate la nivel strategic, asistate de cunoaștere științifică, acceptate și susținute de publicul larg, se poate răspunde pe termen mediu și lung la amenințările care ne preocupă în mod primordial. În fond, explicația este simplă: la probleme care-și au originea în spectrul social și în particularități culturale, trebuie găsit un răspuns echivalent.

În prezent, majoritatea resurselor sunt direcționate spre căutarea informațiilor relevante pentru evitarea unor noi atacuri. Din păcate, nu întotdeauna poate fi stabilită o echivalență acceptabilă între informație și eficiență. Uneori, mai multă informație înseamnă mai multă... confuzie. Cu cât se încearcă procesarea unei cantități mai mari de informație brută, cu atât sunt necesare resurse tehnice suplimentare, mai multe resurse umane de înaltă calificare, totul cu costuri prohibitive. În plus, vine momentul în care vortex-ul traficului virtual nu mai poate fi controlat nici de echipamente, nici de cei care le utilizează. Este necesar să completăm goana după informații cu demersuri serioase în planul securității comunitare⁶.

Diferența dintre ceea ce se întreprinde acum pe frontul antiterorist și ceea ce trebuie făcut poate fi redată metaforic printr-o butadă celebră: „în loc să încerci să omori crocodilii, este mai simplu să asanezi mlaștina“.

Așadar, trebuie început de undeva, căutat un punct de inflexiune, un (re)start:

În lupta cu islamaștii *political correctness*-ul trebuie prohibit. Cum elocvent spunea cineva: 99% dintre musulmani nu au nimic de a face cu terorismul, dar 99% dintre teroriști sunt musulmani.

raportarea aparte a indivizilor dintr-o anumită categorie la lumea socială și modalitatea lor de percepere a acesteia. De asemenea, va fi relevant modul cum a fost structurat habitus-ul, rolul socializării primare și secundare, felul în care s-au realizat achiziții comune de capital social. Punctual, pot fi stabilite grile de interpretare a comportamentelor individuale, și, pe cale de consecință, construite pattern-uri pe baza cărora pot fi inițiate măsuri eficiente. Plus-valoarea pe care o aduce habitus-ul în înțelegerea fenomenului terorist rezidă în special în faptul că dă la o parte determinismul supra-individual în favoarea celui individual, dezvăluind particularități ale comportamentelor și atitudinilor – de la cele alimentare la cele culturale, de la muncă la petrecerea timpului liber (Bourdieu a descris conceptul de capital cultural, văzut asemeni capitalului economic – se transmite din generație în generație –, numai că în locul banilor și bunurilor materiale, variabilele sunt competența și cunoașterea. Capitalul cultural este esențial în analiza strategică, în special atunci când se încearcă decelarea evoluțiilor geopolitice).

De asemenea, poate ar trebui să redescoperim un tezaur științific pe nedrept neglijat, cel al Școlii de la Chicago. Unul dintre principiile promovate în diverse etape ale acestui curent este extrem de valoros și se referă la implicarea practică, nemijlocită, a sociologiei în proiectarea și reconstrucția structurilor sociale compatibile cu progresul social-uman. Un altul subliniază rolul esențial pe care îl poate îndeplini comunicarea în procesele sociale de integrare. Pe ansamblu este vorba de angajarea cercetării în procesele sociale complexe ale constituirii comunităților *urbane*, astfel încât democrația să poată supraviețui în mahalele imigranților.

⁶ Utilizăm acest termen pentru a defini, pentru securitate, ceea ce Ferdinand Tonnies demonstrase că este valabil pentru formele de agregare umană, făcând diferența dintre comunitate (capacitatea grupului de a comunica, ajuta reciproc, sancționa, altfel spus un organism viu, autoreglator) și societate (agregat complet, dar artificial de reducere a organismului social la ansamblu). Termenul de securitate comunitară nu este nou, dar acoperă doar parțial sensul în care îl utilizăm și anume circumscris inițiativelor complexe în spațiul social menite să reducă radicalizarea de factură islamistă.

Actualul cadru al politicilor sociale și sistemului juridic este neproductiv și trebuie regândit. Nu punerea între paranteze a statului de drept, ci reinventarea acestuia astfel încât să fie posibilă supraviețuirea democrației.

Până unde și în ce fel pot fi reglementate lucrurile într-o Europă atât de eclectică din punctul de vedere al sistemelor de drept, al specificului cultural, este dificil de spus. Cercul „suspecților“ s-a lărgit brusc spre 10-20% dintre concetățeni în vestul continentului, dată fiind structura demografică și particularitățile socio-economice, iar, pe cale de consecință, terorismul a încetat să fie numai sarcina agențiilor specializate.

Peste toate acestea, nicio acțiune nu va reuși fără atragerea și implicarea activă a masei critice a liderilor religioși moderați ai comunităților musulmane din statele occidentale. Ei trebuie să fie parte a soluției, nu parte a problemei.

Democrația, libertatea vin de la vest, iar dacă aici se produc dislocări tectonice este doar o chestiune de timp ca un tsunami uriaș să ne măture puținul pe care l-am construit până acum.

Dar despre acest aspect, este necesară o detaliere aparte.

BIBLIOGRAFIE

- Anderson, Chris, *Coadă Lungă*, București, Editura Curtea Veche, 2009.
- Appel, Edward, *Cybervetting Second Edition Internet Searches for Vetting, Investigations, and Open-Source Intelligence*, CRC Press-Taylor & Francis Group, 2015.
- Bucy, Erik; Newhagen, John, *Media Acces. Social and Psychological Dimensions of New Technology Use*, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, 2004.
- Carr, Nicholas, *Efectele Internetului asupra creierului uman*, București, Publica, 2012.
- Shmidt, Eric; Cohen Jarred, *The New Digital Age. Reshaping the Future of People, Nations, and Business*, Alfred Knopf (Random House), 2013.